

Крім того, на наш погляд, у чинному законодавстві слід передбачити підстави дострокового розірвання договору з ініціативи контролюючого органу, перелік таких підстав має бути вичерпним, оскільки наразі вони чітко не визначені. З огляду на це, пропонуємо закріпити в абз. 1 п. 4. 4 наказу № 547 положення такого змісту: «Договір може бути достроково розірваний з ініціативи контролюючого органу в разі, якщо: 1) з'ясовано, що інформація, подана платником податків при укладенні зазначених договорів, виявилася недостовірною, перекрученою або неповною; 2) платник податків порушує умови погашення розстроченого грошового зобов'язання чи податкового боргу або відстроченого грошового зобов'язання чи податкового боргу».

Розглянувши деякі аспекти щодо надання таких форм державної допомоги суб'єктам господарювання як податкові пільги та розстрочення (відстрочення) грошових зобов'язань чи податкового боргу платника податків, констатуємо потребу у подальшому удосконаленні чинних нормативно-правових актів, їх адаптації до сучасних реалій правової дійсності та чіткості юридичної термінології.

2.3. Проблеми визначення та усунення ризиків при розрахунках в банках: правовий аспект

Питання розвитку економіки та створення умов для належного ведення господарської діяльності невід'ємні від розуміння та правового забезпечення функціонування не тільки інфраструктури, але й самих видів господарської діяльності, які фактично для суб'єктів господарювання є сервісними послугами. Тому необхідно звернути увагу на поглиблене дослідження самого бізнес-середовища для конкретних суб'єктів та належного правового регулювання робіт, послуг та таких суб'єктів.

Можливо погодитися, що бізнес-середовище характеризується територіальною цілісністю, в межах якої формується суб'єктами

господарювання, уповноваженими державними органами та інституціями, в тому числі фінансово-кредитними¹.

Як правило, до проблем формування інфраструктури для бізнесу існування бізнес-середовища відносять суб'єктні недоліки або функціональні. Так, відмічається що недосконалість інституційного середовища певних регіонів не дає можливості запровадити дієві важелі впливу на підприємства². При цьому акцентується увага на те, що опиратися тільки на органи виконавчої влади або місцевого самоврядування недоречно у зв'язку з постійним удосконаленням підтримки господарюючих суб'єктів недержавною інфраструктурою.

Серед напрямків модернізації бізнес-середовища відмічають існуючі пріоритетні напрямки економіки одночасно з вектором формування інфраструктури та освітніх інституцій³. Серед основних методів вирішення існуючих проблем відмічають такі⁴:

- формування інвестиційної інфраструктури;
- запровадження спеціальних режимів;
- формування сучасної інфраструктури суб'єктів ІКТ;
- стимулювання створення нових секторів економіки.

Якщо ставити акцент на розумінні бізнес-середовища у зовнішньо-економічній діяльності, то виникають питання щодо впливу на таку сферу діяльності державної політики, міжнародних актів, міжнародних транспортних коридорів, інше. Окремо науковці відмічають вплив науково-технічного середовища та його складової – якісної робочої сили⁵.

При розгляді питання формування інфраструктури малого і середнього бізнесу (далі – МСП) розглядаються можливості установ

¹ Швець Г. О. Сучасне бізнес-середовище малого та середнього підприємництва в Україні. *Вісник Приазовського державного технічного університету*, 2017. С. 32.

² Мокій А.І. Антонюк Д.А. Розвиток інституціональної інфраструктури бізнесу великих міст. *Соц.-ек. проблеми сучас. періоду України*, 2013, Вип. 2(100).С. 131.

³ Там само. С. 132.

⁴ Там само. С. 132–133.

⁵ Мельник А. О., Власюк Н. В. Бізнес-середовище міжнародної економічної діяльності на сучасному етапі. *Международный научный журнал «Интернаука»*. № 3, 2017. С.118.

і організацій щодо надання послуг та допомоги цим суб'єктам МСП. Але звертається увага, що переважним чином на певних стадіях розвитку інфраструктури послуги суб'єктам МСП надавали в основному суб'єкти загальної інфраструктури ринкової економіки або іноземні спеціалізовані структури¹.

При такому суперечливому узгодженні обов'язковості послуг та недосконалої фінансових послуг, в тому числі на підставі слабкої економіки України, відмічають об'єктивні фактори, які є причинами негативних показників бізнес-середовища для суб'єктів господарювання:

- недоліки форми застосовуваних розрахунків;
- висока вартість банківських кредитів;
- затримка платежів, що породжена невідповідністю між стадіями руху оборотного капіталу².

З урахуванням поглядів економістів³ необхідно відмітити, що бізнес-середовище як економічна категорія характеризується через деякі фактори, що забезпечують функціонування господарюючих суб'єктів (правові, політичні, соціальні, економічні). Але в господарському правопорядку ці фактори більш реалізуються через засоби господарського регулювання, які в основному виражені в ст. 12 Господарського кодексу України. І хоча в більшості випадків такі засоби розуміються як встановлені законом економічні, організаційні і правові інструменти (знаряддя) регулюючого впливу держави в особі уповноважених органів на діяльність суб'єктів господарювання⁴, необхідно розуміти, що деякі засоби змістовно більш відносяться до

¹ Ольвінська Ю. О., Самогоєнкова О. В. Розвиток інфраструктури малого і середнього бізнесу в Україні. *Вісник соціально-економічних досліджень*: зб. наук. пр. ред. М. І. Зверяков. Одеський держ. екон. ун-т. Одеса, 2009. Вип. 37. С. 254-258. URL: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/handle/123456789/1203>.

² Швець Ю. О. Вплив чинників зовнішнього та внутрішнього середовища на ефективність стратегічного управління оборотними коштами підприємств машинобудування. *Вісник Запорізького національного університету* 2016. С. 29.

³ Швець Г. О. Сучасне бізнес-середовище малого та середнього підприємництва в Україні. *Вісник Приазовського державного технічного університету* 2017. С. 32.

⁴ Щербина В. С. Засоби державного регулювання господарської діяльності: поняття, види, шляхи вдосконалення. *Засоби державного регулювання господарської діяльності* 2013. С. 19.

приватно-правового впливу на суб'єктів господарювання. Але такі, переважно приватні за змістом засоби впливу на господарювання, містять адміністративне походження: обов'язкові для використання суб'єктами господарювання. Мова йде насамперед про обов'язковість користування суб'єктами господарювання банківським рахунками та здійснення в передбаченому законом порядку безготівкових розрахунків.

При різнобічних механізмах правового регулювання діяльності банківських установ на першочерговий рівень з метою дослідження виходять такі з них, які нормують відносини щодо розрахункових операцій та переказу коштів. Центральне місце у цьому аспекті займають договори, які мають можливість зайняти провідне місце у діяльності банків. Саме ця проблематика потребує детального дослідження з метою подальшого усунення прогалин в законодавстві у сфері розрахункових банківських операцій.

Дослідженню питань розрахункових операцій присвячували свої наукові праці такі вчені як В. П. Богун¹, І. А. Безклубий², Л. Г., Ефімова³, І. М. Жуков⁴, С. М. Половко⁵, Я. О. Хірс⁶ та інші. Деякі автори, розглядаючи розрахунки у зовнішньоекономічній діяльності, акцентують увагу на вимоги про те, що неможливо застосувати до регулювання акредитивних відносин таких інститутів цивільного права, як договір доручення, договір поруки, договір на користь третьої особи

¹ Богун В. П. Правове регулювання розрахунків в іноземній валюті у зовнішньоекономічних відносинах: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.04; НАН України, Ін-т екон.-прав. дослідж. Донецьк, 2001. 20 с.

² Безклубий І.А. Банківські правочини: монографія. Київ: Видавничий Дім "Ін Юре". 2007. 456 с.

³ Ефімова Л.Г. Банковские сделки. Комментарий законодательства и арбитражной практики. Москва, Юридическая фирма «КОНТРАКТ», «ИНФРА • М». 2000. 320 с.

⁴ Жуков І. М. Договір на відкриття та обслуговування банківського рахунку: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.04. Донецьк, 1998. 17 с.

⁵ Половко С. М. Правове регулювання банківських валютних операцій в Україні: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.07 Київ, 2004. 17 с.

⁶ Хірс Я. О. Цивільно-правове регулювання розрахункових відносин за законодавством України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2011. 18 с.

тощо [с. 8]¹. Крім того більшість авторів досліджують питання сутності та змісту договорів у сфері розрахункової діяльності, не зупиняючись на аналізі господарсько-правової проблематики даного питання.

Метою дослідження є здійснити аналіз господарсько-правового аспекту здійснення розрахункових операції банками в Україні.

Розрахункові операції в Україні регулюються наступними нормативно-правовими актами: Законами України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні, «Про банки та банківську діяльність», «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», Декретом Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» від 19.02.1993 р. № 15-93, Положенням про здійснення банками фінансового моніторингу, затвердженим Постановою Правління Національного Банку України (далі – ПП НБУ) від 26.06.2015 № 417, Положенням про нагляд (оверсайт) платіжних систем та систем розрахунків в Україні, затвердженим ПП НБУ від 28.11.2014 р. № 755, Положенням про валютний контроль, затвердженим ПП НБУ від 08.02.2000 р. № 49, Інструкцією про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах, затвердженою ПП НБУ від 12.11.2003 р. № 492 (далі – Інструкція № 492), Інструкцією про міжбанківський переказ коштів в Україні в національній валюті, затвердженою ПП НБУ від 16 серпня 2006 р. № 320, Інструкцією про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті, затвердженою ПП НБУ від 21 січня 2004 р. № 22, Інструкцією про порядок регулювання діяльності банків в Україні, затвердженою ПП НБУ від 28.08.2001 р. № 368, Методикою комплексного оцінювання системно важливих платіжних систем, схваленою ПП НБУ від 24 вересня 2015 р. № 635, Переліком операцій з розрахунково-касового обслуговування, які не є об'єктом

¹ Богун В. П. Правове регулювання розрахунків в іноземній валюті у зовнішньоекономічних відносинах: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.04; НАН України, Ін-т екон.-прав. дослідж. Донецьк, 2001. 20 с.

оподаткування, затвердженим ПП НБУ від 01.08.2017 р. № 73, ПП НБУ «Про здійснення операцій з використанням електронних платіжних засобів» від 05.11.2014 р. № 705 та ін.

Окремо необхідно відмітити проведену консолідацію валютного регулювання в Законі України «Про валюту і валютні операції», який був прийнятий 21.06.2018 р., а набув чинності 07.02.2019 р.

Також функції додержання публічних інтересів мають спеціальний вплив на банківські операції, про що свідчить порядок повідомлення банківських установ органів фіскальної служби про відкриття рахунків суб'єктам господарювання (п. 1.14 Інструкції № 492, ст. 69 Податкового кодексу України). Крім того, публічними інтересами обґрунтовується обмеження на готівковий обіг для суб'єктів господарювання та фізичних осіб, який встановлено розділом II Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні, затвердженого ПП НБУ від 29.12.2017 р. № 148, і передбачає фактичне переведення розрахунків в господарській діяльності в безготівкову форму, що неможливо без використання поточного рахунку, який в цьому аспекті стає більше засобом реалізації господарської компетенції, ніж самостійною послугою.

Як відмічається, необхідність захисту й встановлення пріоритету публічного інтересу зумовлений, насамперед, його особливою значущістю.¹

Ключовим питанням при забезпеченні як публічних, так і приватних інтересів споживачів при переказі коштів є постійне функціонування платіжних систем та виконання цього завдання доступними засобами регулювання і усунення ризиків в платіжних системах. У зв'язку з цим доцільно прослідкувати класифікацію та ідентифікацію ризиків, які виникли в платіжних системах та розглядаються в ПП НБУ «Про затвердження Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах» від

¹ Бойчук Р. П. Поняття, роль та система публічних та приватних інтересів у сфері інвестиційних відносин. Правове забезпечення адаптації інвестиційної моделі розвитку економіки України та ринків фінансових послуг до права Європейського Союзу: монографія/[С. В. Глібка, Н. М. Внукова, О. О. Дмитрик та ін.]; за ред. С. В. Глібка, Н. М. Внукової, О. О. Дмитрик. Харків. Право, 2017. С. 17.

11.06.2018 № 64 (далі – ПП НБУ № 64)¹, «Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями» від 30.06.2016 № 351(далі – ПП НБУ № 351)², «Про затвердження Положення про нагляд (оверсайт) платіжних систем та систем розрахунків в Україні» від 28.11.2014 № 755 (далі – ПП НБУ № 755)³, а також в проєкті Методичних рекомендаціях НБУ з управління ризиками у платіжних системах(далі – проєкт Методики)⁴.

В наукових джерелах, в залежності від галузей науки, законодавства, існують різні підходи до визначення ризику та класифікації ризиків. Ф. Найт визначав ризик як кількісну міру невизначеності і, відповідно, передбачити можливі показники (результати) певної діяльності в майбутньому.⁵

С. В. Діденко визначає банківський ризик як вартісний вираз ймовірної події, що веде до витрат.⁶

Серед банківських та фінансових ризиків, як групи ризиків, що впливають на платіжні системи виділяють ринковий ризик: ліквідності, капіталу, менеджменту, валютний, операційний.

Інші автори також враховують спеціальні види ризиків та їх наслідків, відмічаючи такі: правовий ризик (у зв'язку з недосконалим законодавством); розрахунковий ризик (поєднує кредитний ризик та

¹ Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах»: затв. Постановою Правління НБУ від 11.06.2018 № 64. Офіційний вісник України від 20.07. 2018 р., № 55, стор. 163, стаття 1936, код акта 90812/2018.

² Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями: затв. Постановою Правління НБУ від 30.06.2016 № 351. Офіційний вісник України від 12.08.2016, № 61, стор. 128, стаття 2101, код акта 82725/2016.

³ Положення про нагляд (оверсайт) платіжних систем та систем розрахунків в Україні: затв. Постановою Правління НБУ від 28.11.2014 № 755. Офіційний вісник України від 30.12.2014, № 102, стор. 33, стаття 3015, код акта 75173/2014.

⁴ Проєкт Методичних рекомендацій з управління ризиками у платіжних системах. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=72819050>.

⁵ Найт Ф. Х. Поняття ризику на невизначеності. THESIS, 1994. Вип. 5. С. 12-28

⁶ Діденко С. В. Ризик-менеджмент банку: нова парадигма в умовах невизначеності фінансових ринків. Ефективна економіка № 4. 2009. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=98>.

ризик ліквідності, найближче до завдання шкоди клієнту при затримці платежів); операційний ризик, системний ризик.¹

Аналізуючи класифікацію фінансових ризиків, надану І. О. Бланком можна стверджувати, що низку з них можливо розглядати як вид платіжних ризиків. Так, до останніх доцільним є віднести валютний ризик, ризик зниження фінансової стійкості та ризик неплатоспроможності.²[С. 24] Характеризуючи валютний ризик І. О. Бланк зазначає, що він проявляється у недоотриманні передбачених доходів в результаті безпосереднього впливу зміни обмінного курсу іноземної валюти, що використовується у зовнішньоекономічних операціях підприємства, на очікувані грошові потоки від цих операцій. Ризик зниження фінансової стійкості підприємства пов'язаний з недосконалістю структури капіталу (занадто значною часткою позичених коштів, що використовуються). Ризик неплатоспроможності (незбалансованої ліквідності) підприємства генерується зниженням рівня ліквідності обігових активів, що породжують розбалансованість позитивного і негативного грошових потоків підприємства у часі.³[С. 24–25]

Серед видів ризиків, визначених І. Б. Чайкіним, можливо виділити в якості платіжних ринкові ризики, страхування збитків від перерви в роботі, страхування валютних ризиків та страхування ризиків, пов'язаних з застосуванням пластикових карток.⁴[С. 49–50]

На думку деяких учених-економістів, які здійснили комплексний аналіз, ризики можливо поділити на такі групи:

1. Внутрішні: правові та операційні (ризики інформаційних та технологічних систем; ризики персоналу). Під ризиком персоналу науковці розуміють ризик помилки персоналу, адміністративні ризики, ризики шахрайства, ризики нестачі досвіду та кваліфікації.

2. Ризики розрахунків та клірингу (кредитні ризики, ризики ліквідності та систем.

¹ Пишик І. , Дорошкевич А. Пути минимизации рисков в платежной системе. Банкаускі веснік, кастрычнік, 2006. С. 6-7.

² Бланк І. А. Управление финансовыми рисками. Киев: Центр-Ника, 2005. 600 с.

³ Бланк І. А. Управление финансовыми рисками. Киев: Центр-Ника, 2005. 600 с.

⁴ Чайкін І. Б. правове регулювання страхування ризиків на ринках фінансових послуг: монографія/ І. Б. Чайкін. Харків: Юрайт, 2012. 184 с.

3. Зовнішні: ризики змін у законодавстві та ринковій практиці, ризик втрати довіри, ризик технологічних змін, ризик катастроф, кримінальні ризики

4. Системний.¹[С. 81]

В нормативно-правових актах класифікація ризиків здійснюється іншим чином.

Ризики, які можливо відносити до платіжних систем (шляхом аналізу положень ПП НБУ № 755), доцільно викласти у наступній таблиці.

Ризик	Визначення
інвестиційний ризик	ризик втрати або недоступності фінансових активів платіжної організації платіжної системи та/або фінансових активів, що передані платіжній організації платіжної системи учасником платіжної системи, що виникає внаслідок їх інвестування
депозитарний ризик	ризик втрати фінансових активів платіжної організації платіжної системи та/або фінансових активів, що передані платіжній організації платіжної системи учасником платіжної системи, з вини юридичної особи, що прийняла на зберігання ці фінансові активи;
загальний комерційний ризик	ризик погіршення фінансового стану платіжної організації платіжної системи в результаті зниження її доходів або збільшення витратків, унаслідок якого витрати перевищують доходи та призводять до втрат, покриття яких здійснюється за рахунок капіталу. До загального комерційного ризику не належать ризики, пов'язані з невиконанням зобов'язань учасником платіжної системи або іншою організацією, що має фінансові зобов'язання перед платіжною організацією платіжної системи;
кредитний ризик	ризик того, що учасник платіжної системи або інша організація, з якою платіжна організація платіжної системи має договірні відносини, не зможе виконати свої фінансові зобов'язання у платіжній системі в повному обсязі в установлений момент часу або в будь-який момент у майбутньому. У платіжній системі може виникати поточний кредитний ризик та/або потенційний майбутній кредитний ризик

¹ Шорохова Ю. Ю., Калинина О. В. Сравнительный анализ подходов к классификации рисков платежных систем. *Международный научно-исследовательский журнал*. Август 2013. С. 78-82.

Ризик	Визначення
операційний ризик	ризик того, що недоліки інформаційних систем або внутрішніх процесів, людські помилки, операційні збої (помилки чи затримки під час оброблення, перебої в роботі систем, недостатня пропускна спроможність), втрата або витік інформації, шахрайство або порушення в управлінні внаслідок зовнішніх подій призведуть до скорочення, погіршення або зупинення надання послуг платіжною системою
правовий ризик	ризик відсутності правового регулювання, зміни або непередбачуваного застосування положень законодавства, що можуть призвести до виникнення збитків платіжної організації платіжної системи та/або її учасників.
системний ризик	ризик того, що неспроможність одного з учасників платіжної системи та/або оператора послуг платіжної інфраструктури виконати свої зобов'язання або порушення безперервності діяльності самої платіжної системи призведе до порушення діяльності учасників платіжної системи, інших установ або функціонування фінансової системи в цілому;

Варто звернути увагу, що аналогічні визначення загального комерційного, кредитного, операційного, системного та правового ризиків містяться у проекті Методики.

Крім того, зазначений проект Методики додатково виділяє такі види ризиків у платіжних системах.

Ризик	Визначення
Розрахунковий ризик	ризик того, що розрахунки в платіжній системі не здійснюватимуться належним чином (ризик постійного невиконання переказів в платіжних системах)
Ризик ліквідності	ризик того, що в учасника платіжної системи або іншої організації, з якою платіжна організація платіжної системи має договірні відносини, бракуватиме коштів для виконання своїх фінансових зобов'язань у платіжній системі належним чином у повному обсязі в установлений момент часу, але він зможе їх виконати в інший момент часу в майбутньому.

Для порівняння, огляд правового регулювання платіжних систем в Республіці Білорусь показує, що одним з основоположних актів, що регулюють питання ризиків в Республіці Білорусь є Стратегія управління ризиками в платіжній системі Республіки Білорусь, затверджені

не Постановою Правління Національного Банку України Республіки Білорусь від 09.08.2013 № 471 (далі – Стратегія Республіки Білорусії). Відповідно до цієї Постанови Правління ризик у платіжній системі визначається як потенційна ймовірність втрати грошових коштів, основних програмно-технічних комплексів, на яких функціонує платіжна система, втрати довіри до неї, інших кількісних та (або) якісних втрат (збитків) та додаткових витрат, недоотриманих запланованих доходів, а також виникнення в функціонуванні платіжної системи несприятливих наслідків з урахуванням розміру збитків, що спричинюється.

Відповідно до Стратегії Республіки Білорусії можливо надати наступне нормативно-закріплену класифікацію ризиків:

- 1) системний ризик;
- 2) юридичний ризик;
- 3) розрахунковий ризик:
 - ризик ліквідності;
 - кредитний ризик;
- 4) операційний ризик (включає в себе ризик інформаційних технологій (ІТ), який, у свою чергу, вміщує ризик інформаційної безпеки, в тому числі кіберризик);
- 5) ризик втрати ділової репутації (репутаційний ризик);
- 6) стратегічний ризик;
- 7) загальний комерційний ризик;
- 8) депозитарний ризик;
- 9) інвестиційний ризик.

Таким чином можна стверджувати, що класифікація ризиків платіжної системи в Україні та Республіці Білорусь є фактично тотожною.

Серед основних засобів мінімізації ризиків платіжній системі Стратегія Республіки Білорусь встановлює наступні:

- встановлення граничних розмірів (лімітів) зобов'язань учасників платіжної системи;
- створення гарантійного фонду платіжної системи;
- управління черговістю виконання розпоряджень учасників платіжної системи;

– здійснення розрахунку за прийнятими платежами в платіжній системі до кінця операційного дня;

- здійснення розрахунку в межах грошових коштів, наданих учасниками платіжної системи;

- забезпечення можливості надання кредиту;

- використання банківської гарантії; тощо¹.

На нашу думку, до ризиків платіжних систем, крім вищевикладених, доцільно визначити, наведені у ПП НБУ № 64, такі ризики:

1) передрозрахунковий ризик (Pre-Settlement Risk) як імовірність виникнення збитків або додаткових втрат або недоотримання запланованих доходів унаслідок дефолту контрагента за договором до початку виконання своїх зобов'язань будь-якою зі сторін договору (ризик, що виникає з переказу коштів);

2) ризик розрахунків (Settlement Risk) як імовірність виникнення збитків або додаткових втрат або недоотримання запланованих доходів унаслідок невиконання контрагентом своїх зобов'язань після того, як банк виконав свою частину зобов'язань.

Разом з тим у п. 1 розділу VII ПП НБУ № 755 надається розширений та не виключний перелік ризиків у діяльності платіжних організацій. Зокрема, встановлюється обов'язок мінімізації та усунення наслідків впливу правового, розрахункового, операційного, системного ризиків, а також кредитного ризику, ризику ліквідності, загального комерційного ризику, депозитарного та інвестиційного ризиків, які об'єднуються терміном «фінансові ризики».

Привертає увагу той факт, що на платіжну систему, окрім обов'язку врахування власних ризиків покладено обов'язок аналізу тих ризиків, які можуть призвести до виникнення ризиків у діяльності інших осіб, учасників платіжних правовідносин, а також розробляти правила і порядок зменшення правового ризику, у випадку, якщо платіжна система або її учасники є суб'єктами права різних юрисдикцій.

ПП НБУ «Про затвердження Положення про нагляд (оверсайт) платіжних систем та систем розрахунків в Україні» від 28.11.2014

¹ Стратегия управления рисками в платежной системе Республики Беларусь: утверждённая ПП НБ РБ от 09.08.2013 № 471. URL: https://www.nbrb.by/payment/SuperVision/Documents/PP_155.pdf.

№ 755 у визначені надзвичайній ситуації викладає підстави ризиків як чинників та обставин, що становлять загрозу для безперервності діяльності платіжної системи: економічна криза, терористичний акт, природні катастрофи (землетруси, зсув, обвал, сель, цунамі, лавина, повінь, смерч, посуха, заморозки, гроза, природна пожежа), техногенні катастрофи та аварії (вибух, пожежі), масові заворушення, збої в постачанні електроенергії тощо. Встановлено обов'язок платіжної організації значущої платіжної системи визначати у своїх статутних або внутрішніх документах порядок внутрішнього контролю за управлінням ризиками та оцінки ефективності процесів управління.

Серед засобів мінімізації ризиків, що виникають під час діяльності платіжної організації можливо, серед іншого, виділити наступні:

1. Платіжна організація значущої платіжної системи, що здійснює відкладені нетто-розрахунки, зобов'язана в надзвичайній ситуації забезпечити покриття найбільшого сукупного кредитного ризику двох прямих учасників платіжної системи, з урахуванням кредитного ризику непрямих учасників платіжної системи, за дорученням яких діють зазначені прямі учасники платіжної системи. Платіжна організація платіжної системи, що залучає для здійснення розрахунків у платіжній системі розрахунковий(і) банк(и), зобов'язана вимагати від нього(них) виконання вимог цього пункту шляхом установавлення відповідної вимоги до нього(них) у своїх реєстраційних документах.

2. Платіжна організація значущої платіжної системи зобов'язана диверсифікувати ліквідні активи за джерелами їх надходження та регулярно перевіряти доступність ліквідних активів.

3. Платіжна організація значущої платіжної системи не має права вкладати активи учасників платіжної системи у цінні папери учасників платіжної системи як прямих, так і непрямих, та цінні папери їх афілійованих осіб.

4. Платіжна організація значущої платіжної системи не має права використовувати активи учасників платіжної системи для власної комерційної діяльності, у тому числі для надання кредитів.

5. Платіжна організація платіжної системи має право визнати учасника значущої платіжної системи таким, від якого вона критично

залежить та за потреби встановити до такого учасника платіжної системи додаткові вимоги щодо управління ризиками в платіжній системі, про що повідомляє цього учасника протягом п'яти робочих днів з моменту такого визнання.

Разом з тим, серед засобів усунення ризиків, що виникають під час діяльності платіжної організації можливо, серед іншого, виділити наступні:

1) передбачення в Плані заходів порядку використання резервної робочої зони; порядок відновлення безперервності діяльності платіжної системи та роботи комп'ютерних систем у разі настання надзвичайної ситуації; порядок забезпечення безперервного виконання/надання критичних операцій/послуг; забезпечувати в надзвичайних ситуаціях надання послуг у платіжній системі на рівні, не нижчому, ніж планові показники операційної діяльності, визначені у внутрішніх документах;

2) обов'язок платіжної системи оприлюднювати на офіційному веб-сайті порядку припинення участі та виключення учасника платіжної системи, який порушує вимоги щодо участі в платіжній системі або більше їм не відповідає;

3) обов'язок платіжної системи у звіті подавати результати моніторингу діяльності платіжної системи.

Крім того в якості засобу мінімізації та усунення ризиків у діяльності платіжних систем є розроблення НБУ методичних рекомендацій щодо окремих питань діяльності платіжних систем, а також функціонування підрозділу НБУ з питань регулювання діяльності платіжних систем та нагляду (оверсайта).

Таким чином можна зробити висновок, що нормативно-правове регулювання ризиків у платіжних системах потребує подальшого удосконалення з метою уникнення правових колізій та збільшення ефективності управління, мінімізації порушення приватних інтересів та усунення ризиків користувачів платіжної системи.

Слушно відмічається, що законодавство повинно бути побудовано таким чином, що якщо певний суб'єкт має намір провадити діяльність із надання послуг переказу коштів або інших послуг, що

надаються в межах платіжних систем (процесингові, клірингові послуги тощо), то весь процес створення таких суб'єктів та отримання ними відповідних дозвільних документів й провадження ними господарської діяльності має здійснюватися під контролем та наглядом одного органу – НБУ.¹

Доктринальні погляди на проблеми відкриття рахунків та регулювання переказу коштів залежать від мети та об'єкту дослідження – зобов'язання чи діяльності (послуги). Так, після відкриття рахунків розрахункові правочини виникають на підставі наданих до фінансової установи розрахункових документів, а розрахунковий правочин, на думку науковців, одночасно необхідно сприймати як розщеплений на шість можливих автономних правочинів комісійного характеру або доручення та розглядати структурування електронних платежів шляхом виокремлення додаткового суб'єкта (провайдера) [с. 6]², або структурування процесу безготівкового розрахунку по етапам: ініціювання, переказ, одержання переказу [с. 13]³.

Багатьма науковцями, як економістами так і правниками, визначаються ризики в платіжних системах на підставі різних критеріїв, іноді не відокремлюючи їх від інших ризиків в банківській діяльності: кредитного, ринкового, ліквідності. Крім того, якщо платіжні системи сприймати як окремий суб'єктивно-об'єктивний механізм, то на нього можуть впливати позабанківські ризики, наприклад, комерційні, інвестиційні, галузеві, інші. Тому ми будемо враховувати ризики максимально наближені до здійснення розрахунків. Відмічене дозволяє визначити такі ризики:

– похідні від зміни купівельної спроможності грошей: інфляційні та неінфляційні, платіжні, валютні;

¹ Адабашев Т. К. Платіжні системи: проблеми господарсько-правового забезпечення функціонування та розвитку: монографія/ Т. К. Адабашев. Харків: Право, 2015 С. 63.

² Хірс Я. О. Цивільно-правове регулювання розрахункових відносин за законодавством України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2011. 18 с.

³ Хірс Я. О. Цивільно-правове регулювання розрахункових відносин за законодавством України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2011. 18 с.

– частина інвестиційних: прямі фінансові втрати; процентні, біржові, ризик банкрутства.

Порушення процедури, строків, розрахунків, втрата ресурсів є наслідком такої групи ризиків: недоліки правового регулювання розрахунків (правовий ризик), тимчасова відсутність ресурсів для розрахункових операцій (ризик ліквідності), часткове або повне невиконання зобов'язань (кредитний ризик), критичні недоліки програмного забезпечення, помилки співробітників. (операційний ризик)¹

Ми вважаємо, що рисами ризику, які можуть бути враховані в господарсько-правовому (в тому числі нормативно-правовому) регулюванні є такі:

- ризик пов'язується з ймовірністю та характеризується нею;
- збитки, у випадку настання ризикової події;
- ризики можуть бути змінені, зменшені, нейтралізовані або розподілені, що відображається в нормативно-правових актах;
- виокремлені ризики дають можливість управляти ними;
- оцінка ризиків та настання їх негативних наслідків діє змогу визначати відповідні господарсько-правові засоби нейтралізації небанківського впливу на господарську діяльність.

Слід відмітити, що центральною ідеєю визначення ознак є розрахункова ймовірність ризику, яка в тому числі підтверджується і науковцями. Наприклад, Ф. Х. Найт серед специфічних ознак ризику виділяє можливість здійснення розподілу результатів в групі шляхом апріорних розрахунків або дослідження статистики попереднього досвіду².

В дослідженні ми використовуємо об'єктивно-суб'єктивне розуміння категорії «ризик» та застосовуємо його в тому числі до розрахункових відносин.

Мало дослідженими є питання реалізації в правовому регулюванні зменшення ризиків в господарській діяльності. Необхідно відмітити, що одним з чутливих до впливу ризиків є сектор платіжних послуг,

¹ Унгул Д. Системный риск в различных моделях платежных систем. *Банкаускі веснік*, верасень 2010. С. 58

² Найт Ф. Х. Поняття ризику на невизначеності. *THESIS*, 1994. Вип. 5. С. 12-28. С. 28

на забезпечення безпеки якого спрямована значна кількість нормативно-правових актів та засобів регулювання.

Деякими авторами відмічається, що в системі управління банківськими установами застосовуються застарілі принципи управління.¹

Наведені погляди науковців ґрунтуються на одній платформі – ризики в платіжних системах та основи для нагляду за платіжними системами. Але в межах економіки всі види платіжних систем є не тільки елементом фінансової системи і тому регулюються як об'єкти нагляду. Насамперед платіжні системи це організації для задоволення попиту на переказ коштів користувачами платіжних систем. Не зважаючи на це, в більшості випадків науковці цілком усуваються від аналізу регулювання ризиків, які існують у клієнтів платіжних систем. Можливо навести приклад аналізу ризиків, що виникають при використанні платіжних інструментів. Міщенко відмітив, що в залежності від інструменту встановлюються різні групи ризиків, які групував одночасно з недоліками фінансового інструменту, а саме:

– при платіжному дорученні: у разі попередньої оплати товарних операцій немає повної гарантії, що продукція, послуги, роботи будуть поставлені своєчасно і належної якості; затримання виписки платником платіжного доручення через відсутність коштів на поточному рахунку;

– при платіжній вимозі-дорученні: затримання платником згоди на оплату через відсутність коштів на поточному рахунку;

– при акредитиві: на певний час гроші відволікаються із обороту; кошти неможливо використати до моменту поставки товару;

– при векселі: необхідно оформлення векселя у відповідності з вимогами законодавства та згода надійного поручителя;

– при чеку: неможливість розрахунків чеками при великих сумах платежів; простота підробок.²

¹ С. В. Діденко. Ризик-менеджмент банку: нова парадигма в умовах невизначеності фінансових ринків. *Ефективна економіка* № 4. 2009. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=98>.

² Міщенко В. І. Банківські операції : підручник. 2-ге вид., перероб. і доп. / В. І. Міщенко, Н. Г. Слав'янська, О. Г. Коренева. Київ: Знання, 2007. 796 с. С. 75–76.

На наш погляд, неврахування в нормативно-правовому регулюванні існування ризиків при розрахунках та їх трансформації на стабільність платіжних систем є наслідком нехтування приватними інтересами клієнтів і призводить до системних ризиків в платіжних системах.

У зв'язку з наведеним необхідно відмітити, що:

1) фактичні недоліки платіжних інструментів є відображенням невиконання обов'язків грошових зобов'язань поза банками, і які не можуть бути повністю усунені способами захисту цивільних прав;

2) недоліки платіжних інструментів можуть трансформуватися в ризики, якщо не будуть усуватися системно в законодавчому регулюванні;

3) з урахуванням функцій платіжних систем максимально наближеними за строками розроблення є розроблення рекомендацій НБУ та платіжними системами щодо усунення недоліків та ризиків платіжних інструментів.

Законодавством України передбачено наступні види договорів та їх змістовне спрямування одночасно на легітимацію суб'єктів господарювання, на здійснення розрахунків, переказу коштів та кредитування рахунку або здійснення інших операцій та послуг банками, що сприяють переказу коштів та функціонуванню платіжних систем.

1. Договір банківського рахунку (ст. 1066, 12068 ЦК України передбачають прийняття коштів на рахунок та перерахування з рахунку, вчинення інших дій; Інструкція № 492). Предметом договору є відкриття банком своїм клієнтам поточних рахунків для зберігання грошей і здійснення розрахунково-касових операцій за допомогою платіжних інструментів відповідно до умов договору та вимог законодавства України. (Інструкція № 492)

Приклади з судової практики свідчать про віднесення договорів на розрахунково-касове обслуговування до договорів банківського рахунку. Так, Постановою Вищого господарського суду України від 4 травня 2016 року по справі №910/22500/15 було встановлено наступні обставини. Між Спільним закритим акціонерним товариством «Авіакомпанія «Міжнародні Авіалінії України» (попереднє наймену-

вання позивача) та Товариством з обмеженою відповідальністю «Банк «Фінанси та Кредит» було укладено договір на розрахунково-касове обслуговування (далі – договір РКО-1), поточний рахунок у національній валюті і поточний рахунок в іноземній валюті (в доларах США), договір на розрахунково-касове обслуговування (далі – договір РКО-2), за умовами якого Банк відкриває Клієнту поточний рахунок у національній валюті і (або) поточний (поточні) рахунок (и) в іноземній валюті (в доларах США, в євро, в фунтах стерлінгах, в швейцарських франках, в російських рублях) та зобов'язується здійснювати їх розрахунково-касове обслуговування; спеціальний поточний рахунок в національній валюті згідно зі ст. 21 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням». Вищий господарський суд погодився з висновками судів попередніх інстанцій, що укладені між сторонами договори РКО-1 та РКО-2 за своєю правовою природою є договорами банківського рахунка¹.

2. Договір про розрахунково-касове обслуговування (п. 5 ст. 341 ГК України, п. 1.37 Закону України «Про платіжну систему та переказ коштів»); Предметом договору є послуги, що надаються банком клієнту на підставі відповідного договору, укладеного між ними, які пов'язані із переказом коштів з рахунка (на рахунок) цього клієнта, видачею йому коштів у готівковій формі, а також здійсненням інших операцій, передбачених договорами. Тим більш, призначення договору про розрахунково-касове обслуговування повністю розкривається в змісті послуги здійснення переказу коштів, який відповідно до п. 1.24 Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів» переказ коштів є рухом певної суми коштів з метою її зарахування на рахунок отримувача або видачі йому у готівковій формі, а ініціатор та отримувач можуть бути однією і тією ж особою.

Перелічене підкреслює комплексність правової конструкції банківського рахунку і, як відмічається, І. М. Жуковим, договір на від-

¹ Постанова Вищого господарського суду України від 4 травня 2016 року по справі № 910/22500/15. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/57562623>.

криття та обслуговування банківського рахунку являє собою складну сукупність правовідносин як приватно-правових так і публічно-правових, згідно з яким, банк зобов'язується відкрити клієнту рахунок, зберігати кошти на цьому рахунку, зараховувати суми, які надійшли на рахунок, виконувати розпорядження клієнта про їх перерахування і про проведення інших банківських операцій [с. 5]¹.

У 2017 році було визначено чинний на сьогодні Перелік операцій з розрахунково-касового обслуговування, які не є об'єктом оподаткування», затверджений ПП НБУ від 01.08.2017 № 73 (далі – Перелік). Так до нього було включено операції з відкриття (закриття) рахунків клієнтів у банківських металах, операції із електронними платіжними засобами. Також був розширений сам перелік окремих видів розрахунково-касового обслуговування. Як приклад можна навести доповнення переліку операції з документарного оформлення чи підтвердження розрахунків клієнтів наданням довідок, що стосуються розрахунково-касового обслуговування клієнтів [про відкриття/закриття, наявність рахунків, підтвердження залишків коштів на рахунках, відсутність чи наявність кредитів, курс гривні до іноземних валют та банківських металів, стан розрахунків за договором (кредиту/позики, експорту/імпорту тощо), здійснені операції з купівлі, продажу, обміну іноземної валюти, у тому числі для погашення кредиту], а також інформації, необхідної для формування аудиторського звіту тощо.

Хоча стаття 51 Закону «Про банки» встановлює деякі положення щодо розрахункових операцій банків, а саме відносно відкриття і ведення рахунків: для здійснення банківської діяльності банки відкривають та ведуть кореспондентські рахунки у НБУ, інших банках в Україні і за її межами, банківські рахунки для фізичних та юридичних осіб у гривнях та іноземній валюті, а банківські розрахунки проводяться у готівковій та безготівковій формах згідно із правилами та з використанням платіжних інструментів, відповідно до нормативно-правових актів НБУ та міжнародної банківської практики.

¹ Жуков І. М. Договір на відкриття та обслуговування банківського рахунку: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.04. Донецьк, 1998. 17 с.

Окремого публічного та ринкового приватного впливу зазнає форма введення клієнтом своїх рахунків шляхом дистанційного обслуговування, відповідно до глави 10 Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті, затвердженої ПП НБУ від 21.01.2004 № 22, за допомогою систем «клієнт-банк», «клієнт – Інтернет-банк», «телефонний банкінг», «миттєва безконтактна оплата» та інших систем. Публічний вплив здійснюється через програмне забезпечення систем дистанційного обслуговування, яке має відповідати вимогам законодавства. Питання ринкового впливу реалізовується у постійному удосконаленні відповідних програмних комплексів, умов дистанційного обслуговування, яке здійснюється на підставі договору між банком та клієнтом.

3. Єдиний договір банківського обслуговування (глава 3 Інструкції про міжбанківський переказ коштів в Україні в національній валюті, затвердженою ПП НБУ від 16 серпня 2006 р. № 320). Предметом договору є отримання таких видів послуг НБУ як розрахунково-інформаційне обслуговування в системі електронних платежів НБУ; надання послуг системою електронної пошти НБУ; надання в користування засобів захисту інформації НБУ.

4. Договір про кореспондентський рахунок (глава 1 розділу II Інструкції про міжбанківський переказ коштів в Україні в національній валюті, затвердженою ПП НБУ від 16 серпня 2006 р. № 320). Предметом договору є відкриття рахунку НБУ іншому банку, філії іноземного банку для здійснення міжбанківського переказу коштів. Особливості діяльності Системи електронних платежів (далі – СЕП) у сфері проведення розрахунків, переказу коштів та кредитування визначаються відповідно до Правил системи електронних платежів Національного банку України, затверджених Рішенням Ради платіжної організації системи електронних платежів Національного банку України (протокол від 13 липня 2017 року № 1) Ці правила передбачають обслуговування банку/філії, банку / філії іноземного банку в СЕП, яке здійснюється на підставі договору про кореспондентський рахунок у Національному банку та приєднання до Єдиного договору банківського обслуговування та надання інших послуг Національним банком України.

При відкриття кореспондентських рахунків права та обов'язки сторін не обмежуються тільки відкриттям рахунку та проведенням переказів коштів. Так, виходячи з інформації, що міститься в судових рішеннях, при укладенні договору про встановлення кореспондентських відносин між ПАТ Банк «Контракт» та ПАТ Акціонерний Банк «Укргазбанк» було визначено, що останній по вказаному договору відкриває позивачу кореспондентські рахунки Лоро у доларах США та гривнях, що разом далі іменуються кореспондентські рахунки, надає комплекс послуг із розрахункового обслуговування за операціями з використанням банківських платіжних карток міжнародної платіжної системи MasterCard Worldwide згідно з умовами договору доручення. (ПАТ АБ «Укргазбанк» діє як повірений)¹.

5. Договір про здійснення розрахунків у платіжній системі з розрахунковим банком (ч. 3 розділ X Положення про нагляд (оверсайт) платіжних систем та систем розрахунків в Україні, затвердженим ПП НБУ від 28.11.2014 р. № 755) та платіжною організацією.

6. Договір з платіжною організацією про емісію електронних платіжних засобів (п. 14. 2) Закону України «Про платіжну систему та переказ коштів»). Емісія електронних платіжних засобів у межах України проводиться виключно банками, що уклали договір з платіжною організацією відповідної платіжної системи та отримали її дозвіл на виконання цих операцій (крім банків, які здійснюють емісію електронних платіжних засобів для використання в межах цих банків).

7. Договір про використання електронного платіжного засобу (п. 14.8 Закону України «Про платіжну систему та переказ коштів», п. 4 розділу II ПП НБУ «Про здійснення операцій з використанням електронних платіжних засобів» від 05.11.2014 р. № 705). Предметом договору є надання електронного платіжного засобу у власність користувача або надати йому в користування в порядку, визначеному договором.

8. Договір еквайрингу (гл. 72 ЦК України, п. 14. 18 Закону України «Про платіжну систему та переказ коштів», розділ V Положення

¹ Постанова Вищого господарського суду України від 12 грудня 2017 року по справі № 910/24420/16. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/71001153>

№ 705). За умовами договору еквайрингу еквайр зобов'язаний забезпечити технологічне, інформаційне обслуговування суб'єктів господарювання та інших осіб (далі – торговець) і проведення розрахунків з ними за операції, які здійснені між торговцями та користувачами з використанням електронних платіжних засобів, на підставі договору. Договір між еквайром і торговцем надає право торговцю приймати до оплати електронні платіжні засоби певної платіжної системи з дотриманням її правил та виконувати інші операції, визначені цим договором.

Як відмічається науковцями, відповідно до у ст. 66–67 Директиви 2015/2366/ЄС встановлений обов'язок організацій, в яких у клієнта відкритий рахунок, надавати доступ до своїх інформаційних систем посередникам – сервісам по ініціативі платіжів, і, саме ці статті становлять основу концепції відкритого банкінгу [с. 49]¹.

Договір еквайрингу стає додатковим до договору про розрахунково-касове обслуговування, оскільки вводить нову послугу торговцям-клієнтам банку. Тому і порядок розрахунків відрізняється від умов договору на розрахунково-касове обслуговування. Прикладом недосконалості законодавства та проявами цього в договорах є дані, що містяться в Постанові Верховного Суду України від 7 березня 2018 року по справі № 910/10154/17². Так, за договором торговець зобов'язується сплатити/відшкодувати на користь еквайра суми коштів за зазначеними операціями, а також сплатити всі витрати еквайра, пов'язані із здійсненням відповідних платежів. Разом з тим, за договором еквайрингу торговець надає еквайру право здійснювати договірне списання коштів з будь-яких рахунків торговця, будь-яких сум, належних до сплати торговцем за договором, у том у числі з метою виконання зобов'язань перед еквайром.

9. Договір рахунку умовного зберігання (ескроу) (Інструкція № 492). Предметом договору виступає рахунок, що відкривається банком клієнту на договірній основі для зарахування на рахунок ко-

¹ Панова Л. Деякі питання правової природи договору еквайрингу. *Підприємництво, господарство і право*. 7/2018. С. 47-53. С. 49.

² Постанова Верховного Суду України від 7 березня 2018 року по справі № 910/10154/17. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72692628>.

штів та перерахування їх/видачі коштів готівкою у випадках, передбачених законодавством України, особі (особам), зазначеній (зазначеним) клієнтом (бенефіціару або бенефіціарам), або повернення таких коштів клієнту за настання підстав, передбачених договором. Тобто, спрямованість договору на перерахування безумовно характеризує його як договір про розрахунково-касове обслуговування.

10. Договір банківського вкладу (§ 3 гл. 71 ЦК України, Інструкція № 492). Предметом договору є сума, що вноситься або перераховується на вкладний (депозитний) рахунок та сплата процентів або доходу в іншій формі. Відповідно до ст. 1075 ЦК України та 20.6 Інструкції № 492 власник рахунку має безумовне право перераховувати кошти на умовах договору з обмеженням щодо цільового перерахування.

11. Договір про обслуговування рахунку в цінних паперах. (Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку «Про затвердження Вимог до договору про обслуговування рахунку в цінних паперах» від 06.08.2013 № 1412). Договір укладається між депонентом та депозитарною установою, відповідно до якого депозитарна установа в установленому Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку порядку відкриває рахунок у цінних паперах депоненту та веде на ньому облік цінних паперів, що належать власникові, співвласникам цінних паперів, у разі зарахування цінних паперів на депозит нотаріуса - відповідному кредиторіві, а також облік прав зазначених осіб на цінні папери, що обліковуються на певному рахунку у цінних паперах, та обмеження таких прав.

12. Договір на випуск корпоративної картки (регулюється розділом II ПП НБУ «Про здійснення операцій з використанням електронних платіжних засобів» від 05.11.2014 № 705). Відповідно до розділу II Положення №705 банк має право передати електронний платіжний засіб у власність користувача або надати йому в користування в порядку, визначеному договором про використання електронного платіжного засобу. Користувачем електронного платіжного засобу може бути юридична або фізична особа. Згідно з п. 9 розділу I цього Положення банк зобов'язаний ідентифікувати та верифікувати клієнтів,

які відкривають рахунки в банку. Договірне обслуговування карток передбачене, зокрема, Листом НБУ «Про неякісне обслуговування держателів платіжних карток» 27.01.2009 № 25-312/206-1177. Даний договір регулює взаємовідносини між клієнтом та банком при використанні клієнтом або його довіреною особою платіжної картки Visa Electron/Visa Classic/Visa Gold (далі – «ПК») при виконанні розрахунків за Основним картковим рахунком та Додатковим картковим рахунком (разом Карткові рахунки або КР)¹.

13. Договір про надання послуг з міжбанківського перевезення та інкасації валютних цінностей. (ПП НБУ «Про затвердження Інструкції з організації інкасації коштів та перевезення валютних цінностей банків в Україні» від 31.03.2017 № 29). Предметом договору є збирання та доставка інкасаторами згідно з укладеними з клієнтами договорами валютних цінностей клієнтів до каси банку або збирання коштів із підрозділів банку. В будь-якому випадку ці послуги не мають характеру розрахункових, але в більшості випадків є забезпеченням діяльності з переказу коштів або з безготівковими розрахунками (для клієнтів-споживачів).

14. Договір про виконання Національним банком функцій розрахункового банку СЕП (глава 3 Розділу 4 Інструкції про міжбанківський переказ коштів в Україні в національній валюті, затвердженою ПП НБУ від 16 серпня 2006 р. № 320).

Відповідно до Правил Національної платіжної системи «Український платіжний простір», затверджених Рішенням Ради Платіжної організації Національної платіжної системи «Український платіжний простір», (протокол від 07.06.2013 № 213/2013)², Національна платіжна система «Український платіжний простір» (ПРОСТІР) – це багатомітентна внутрішньодержавна платіжна система, платіжною організацією якої є Національний банк України, яка забезпечує здій-

¹ Договір про відкриття та обслуговування карткового рахунку з видачею міжнародної платіжної картки БМ Банку. URL: www.bmbank.com.ua/files//content/Dog_PK_zp_pens.doc.

² Правила Національної платіжної системи “Український платіжний простір”, затверджені Рішенням Ради Платіжної організації Національної платіжної системи “Український платіжний простір”, (протокол від 07.06.2013 № 213/2013) <https://bank.gov.ua/document/download?docId=64509570>.

снення переказу коштів та інших операцій із застосуванням платіжних інструментів цієї системи. Учасниками ПРОСТІР виступають юридичні особи, які приєдналися до ПРОСТІР і надають платіжні послуги користувачам ПРОСТІР та/або послуги технічного, технологічного та/або інформаційного характеру учасникам ПРОСТІР. Торговцем є суб'єкт підприємницької діяльності, який, відповідно до договору з еквайром, приймає до обслуговування ЕПЗ ПРОСТІР з метою проведення оплати вартості товарів чи послуг (включаючи послуги з видачі коштів у готівковій формі). При функціонуванні ПРОСТІР укладаються такі види договорів як¹:

1. Договір приєднання до Національної платіжної системи «Український платіжний простір», додатком до якого є Предметом договору є прийняття суб'єкта в учасники Національної платіжної системи «Український платіжний простір» передбачає набуття статусу емітента та еквайра, надання Учаснику права на використання електронних платіжних засобів і продуктів НПС «ПРОСТІР».

2. Договір про проведення розрахунків між учасниками Національної платіжної системи «Український платіжний простір». Відповідно до умов договору розрахунковий банк здійснює розрахункове обслуговування учасника за операціями, виконаними із застосуванням електронних платіжних засобів НПС «ПРОСТІР» відповідно до Правил Національної платіжної системи «Український платіжний простір» та інших документів (нормативних, методичних, технологічних, технічних тощо), що видає Платіжна організація НПС «ПРОСТІР».

Перелічені випадки регулювання договорівних відносин при розрахунках додатково примушує застосовувати фінансові інновації, при цьому постає декілька проблем. Виникають питання щодо узгодження теоретичних рішень та необхідності стандартизації і функціональної сумісності. Для регуляторів, в тому числі центральних банків. Постають питання визначення їх політики – в напрямку розвитку

¹ Положення про порядок вступу банків до Національної платіжної системи «Український платіжний простір» і припинення участі в системі: затверджене Рішенням Ради Платіжної організації Національної платіжної системи «Український платіжний простір» (протокол від 01.08.2016 № 315). URL: <https://bank.gov.ua/document/download?docId=46943663>.

світових стандартів, приєднання до них, організації співпраці з зацікавленими сторонами, чи в напрямку участі і підтримки вітчизняних стандартів.¹ А головною перешкодою є наявність стратегічних бар'єрів, які полягають в наявності вищих конкурентних можливостей у великих та системних банках та організаціях в порівнянні з малими в питанні просування фінансових інвестицій на ринок.²

Активний розвиток інформаційних технологій у сфері банківської діяльності спричинює виникнення нових ризиків як для самих банківських установ, так і для їхніх клієнтів під час здійснення різних видів розрахункових операцій. З одного боку питання правового регулювання забезпечення інтересів клієнтів банків при проведенні розрахунків, як правило, пов'язується з відображенням у правовій формі маркетингових заходів банківських установ, використанням розробок програмних продуктів інших суб'єктів, які обов'язкові для застосування у зв'язку з участю банків у платіжних системах. У цих реаліях інтереси клієнтів є похідними, оскільки останні вимушені користуватися запропонованими послугами банків, і, знаходячись в нерівному економічному становищі, клієнти власними силами³ або участю в переговорному процесі при укладанні правочинів з банками не спроможні змінити або посилити свою захищеність певними технічними або програмними засобами. Варто зазначити, що на забезпечення безпеки здійснення платіжних операцій спрямовані функції уповноважених державних органів, насамперед Національного банку України (далі – НБУ).

На сучасному етапі розвитку банківських послуг в Україні так і у світі, в цілому, привертає така їх сфера як Інтернет-банкінг, система

¹ Глібо С. В. Правове забезпечення використання інновацій банками при наданні послуг в мережі Інтернет. Правове регулювання відносин в мережі Інтернет: монографія/[А. П. Гетьман, Ю. Є. Атаманова, В. С. Мілаш та ін.]; за ред. С. В. Глібка, К. В. Єфремової Харків: Право, 2016 С. 164.

² Глібо С. В. Правове забезпечення використання інновацій банками при наданні послуг в мережі Інтернет. Правове регулювання відносин в мережі Інтернет: монографія/[А. П. Гетьман, Ю. Є. Атаманова, В. С. Мілаш та ін.]; за ред. С. В. Глібка, К. В. Єфремової Харків: Право, 2016 С. 165.

³ Глібо С. В. Правове регулювання безпеки проведення розрахунків. *Правова інформатика*, № 2(42). Київ, 2014. С. 165.

електронних платежів, а також здійснення інших видів діяльності банками із залученням електронних інформаційних засобів. Серед найближчих до цієї сфери відноситься функція НБУ щодо визначення напрямів розвитку сучасних електронних банківських технологій, створення та забезпечення безперервного, надійного та ефективного функціонування, розвитку створених НБУ платіжних та облікових систем, контроль за створенням платіжних інструментів, систем автоматизації банківської діяльності та засобів захисту банківської інформації (п. 7 ч. 1 ст. 7 Закону України «Про НБУ»).

До недавнього часу при проведенні переказу коштів фізичними особами основні пріоритети та переваги, які відмічаються в сучасній банківській діяльності, значна кількість не мали чіткої правової форми або не відповідали правовим інститутам, або приводили до порушень інтересів клієнтів банків.

Останнім часом законодавство України поступово змінюється у бік регулювання інформаційної та кібербезпеки банківської діяльності в тому числі під час здійснення розрахункових операцій.

Так, Положенням про захист електронних банківських документів з використанням засобів захисту інформації Національного банку України, затвердженим Постановою Правління Національного банку України від 26.11.2015 № 829 (далі – Положення № 829) було врегульовано підстави та порядок отримання засобів захисту інформації Національного банку, які використовуються в системі електронних платежів Національного банку та інформаційних задачах (далі – 33І). Сторонами цих правовідносин є, з одного боку, організація як банківська або інша установа, яка є безпосереднім учасником системи електронних платежів Національного банку (далі – СЕП) та/або інформаційних задач і використовує засоби захисту інформації Національного банку, а з іншого боку – НБУ. Відповідно до п. 19 цього Положення умовами для отримання 33І є:

1) приєднання організації-замовника до Єдиного договору для отримання таких видів послуг Національного банку: розрахунково-інформаційного обслуговування в системі електронних платежів Національного банку (для учасників СЕП); системою електронної

пошти Національного банку (далі – система ЕП); із надання в користування засобів захисту інформації Національного банку, крім випадків, якщо організацією-замовником є державні установи, перелічені у п. 19 цього Положення.

2) забезпечення відповідності приміщень, у яких будуть оброблятися електронні банківські документи, використовуються та зберігаються ЗЗІ, вимогам, визначеним Правилами;

3) призначення посадових осіб, відповідальних за зберігання та використання ЗЗІ;

4) наявність лист-доручення (довіреність) про отримання конкретних ЗЗІ особою, відповідальною за отримання ЗЗІ для організації.

Забезпечення інформаційної безпеки здійснюється, зокрема, за допомогою: 1) технологічних засобів контролю, вбудованих в програмно-технічні комплекси СЕП, які не можуть бути відключені. У разі виявлення нестандартної ситуації, яка може свідчити про підозру щодо несанкціонованого доступу до СЕП від імені певного учасника СЕП, автоматично припиняється приймання початкових електронних розрахункових документів та повідомлень від цього учасника; 2) застосування декількох методів шифрування інформації які, серед іншого, забезпечують сувору автентифікацію відправника та отримувача електронного банківського документа, цілісність кожного документа в результаті неможливості його підроблення або несанкціонованого модифікування в шифрованому вигляді.

Внутрішній контроль за функціонуванням такої системи безпеки розрахунків здійснюється за допомогою обов'язкового інформування організацією Департаменту безпеки НБУ про порушення, виявлені ЗЗІ та порушення діяльності власне ЗЗІ та управління ними. В цьому аспекті привертає увагу ст. 13 Закон України «Про довірчі електронні послуги», відповідно до ч. 2 якої встановлюється максимальний ліміт на інформування контролюючих органів про порушення безпеки персональних даних клієнтів у 24 години. Також у Положенні № 829 встановлено надавання письмових або усних відомостей на вимогу Департаменту безпеки про стан ЗЗІ та їх використання, стан захисту інформації в системах, на які поширюються вимоги Національного

банку щодо інформаційної безпеки, технологію оброблення електронних банківських документів в організації та систему захисту інформації під час їх оброблення.

Зовнішній контроль за функціонуванням ЗЗІ здійснюється за допомогою таких процедур як проведення планових та позапланових перевірок стану інформаційної безпеки в організаціях Департаментом безпеки НБУ, відповідно до Положення про порядок перевірки стану інформаційної безпеки в банківських та інших установах, які використовують засоби захисту інформації Національного банку України, затвердженого ПП НБУ № 829.

Ще одним нормативно-правовим актом, що регулює безпеку розрахунків є Положення про організацію заходів із забезпечення інформаційної безпеки в банківській системі України, затверджене ПП НБУ від 28 вересня 2017 року № 95 (далі – Положення № 95) і введене в дію у 2018 році, в основу якого було покладено міжнародні стандарти з інформаційної безпеки такі як ISO / IEC 27001, ISO / IEC 27002 та PCI DSS.¹ Метою цього акту є забезпечення ефективного захисту від кібератак на банківські установи. Відповідно до цього Положення на банківську установу покладається обов'язок повного забезпечення кібербезпеки, що тягне за собою широке залучення ІТ спеціалістів. Так, зокрема, кожен банк зобов'язаний утворити власну систему управління інформаційною безпекою (далі – СУІБ). Для цього формується колективний керівний орган з питань впровадження та функціонування СУІБ (далі - керівний орган СУІБ) або наділити цими повноваженнями існуючий колективний керівний орган банку та розробити відповідне положення. До складу керівного органу СУІБ обов'язково входять голова правління банку та/або його заступника, що відповідає за інформаційну безпеку банку, керівники підрозділів банку – власники критичних бізнес-процесів банку та керівник підрозділу банку з управління ризиками. Крім того Банк зобов'язаний створити підрозділ з інформаційної безпеки не менше як із двох працівників зі складу штатних працівників банку, а також

¹ Постанова НБУ № 95 Як попередити банкопад 2.0? URL: https://www.my-specialist.com/uk/nbu_95/.

призначити відповідальну особу за інформаційну безпеку банку (Chief information security officer, CISO), яка має повноваження, достатні для прийняття управлінських рішень (посада не нижче заступника голови правління банку), та забезпечусь: 1) стратегічне керівництво з питань інформаційної безпеки банку; 2) визначення напрямів розвитку інформаційної безпеки банку, їх відповідність стратегії розвитку банку; 3) відповідність заходів безпеки інформації потребам бізнес-процесів/банківських продуктів; 4) контроль за впровадженням заходів безпеки інформації в банку.

Необхідно звернути увагу, що Положення № 95 містить термін «критичні бізнес-процеси банку» як бізнес-процеси діяльності банку, визначені банком критичними щодо інформаційної безпеки за результатом їх оцінювання банком за такими критеріями: конфіденційність, цілісність, доступність. Таким чином можна зробити висновок, що фактично НБУ передає повноваження визначення з метою подальшого посиленого контролю потенційно-небезпечних процесів банків самим банкам, з урахуванням специфіки їхньої діяльності.

Положенням № 95 на банк покладаються обов'язки щодо контролю за користувачами. Так, зокрема, банк зобов'язаний запровадити такі заходи контролю доступу до інформаційних систем банку: 1) перевірку наявності у користувача дозволу керівництва та власника інформаційної системи на такий доступ; 2) заборону одноосібного ініціювання заявки, підтвердження та надання доступу; 3) перевірку відповідності рівня наданого доступу принципу мінімально необхідного рівня повноважень; 4) періодичну перевірку відповідності наданих прав доступу користувачеві тим, що діють на момент перевірки. Банк зобов'язаний використовувати механізми багатофакторної автентифікації під час надання доступу для виконання функцій адміністрування або супроводження САБ. Банк зобов'язаний забезпечити блокування облікових записів користувачів в інформаційних системах банку в таких випадках: 1) п'яти невдалих спроб автентифікації поспіль (автоматичне блокування); 2) відсутності реєстрації користувача в інформаційних системах банку протягом 90 календарних днів; 3) звільнення користувача.

Також, привертають увагу норми Положення про організацію бухгалтерського обліку, бухгалтерського контролю під час здійснення операційної діяльності в банках України, затвердженого ПП НБУ від 4 липня 2018 року № 75 (далі – Положення № 75). Відповідно до цього Положення банк зобов'язаний визначити критичними щодо інформаційної безпеки бізнес-процеси діяльності банку, у яких здійснюються формування, оброблення, передавання та зберігання електронних банківських документів. Однією з вимог інформаційного забезпечення операційної діяльності є вимога щодо передавання електронних банківських документів, втрата або несанкціоноване ознайомлення з якими може завдати збитків банку, його структурним підрозділам або клієнту банку, відповідними каналами зв'язку електронною поштою або в режимі реального часу лише зашифрованими та з обов'язковим наданням підтвердження про їх отримання. Встановлено обов'язкову реєстрацію всіх подій доступу, усіх операцій та інших дій, їх фіксацію в автоматизованій системі в захищеному від модифікації електронному журналі із здійсненням постійного контролю за його цілісністю.

Крім того, цим актом було закріплено так зване правило «двох рук», сутністю якого є те, що операція не може бути ініційована та виконана одним користувачем системи. Виняток може бути зроблений для операцій, що здійснюються автоматично системами автоматизації банківської діяльності.

У Положенні № 75 визначено обов'язок банку надавати достатню інформаційну підтримку для прийняття користувачами правильного рішення про те, яке з джерел інформації слід уважати сумнівним, а яке – достовірним.

Привертають увагу також деякі положення Закону України «Про електронні довірчі послуги», які стосуються банківської сфери. Відповідно до ст. 9 цього Закону Національний банк України створює засвідчувальний центр для забезпечення внесення кваліфікованих надавачів електронних довірчих послуг у банківській системі України та кваліфікованих надавачів електронних довірчих послуг при здійсненні переказу коштів (учасників платіжних систем) до Дові-

рчого списку відповідно до вимог цього Закону. До повноважень Національного банку України у сферах електронних довірчих послуг та електронної ідентифікації належить:

- встановлення вимог, яким повинні відповідати кваліфіковані надавачі електронних довірчих послуг, внесені до Довірчого списку за поданням засвідчувального центру, у тому числі вимог до їхніх програмно-технічних комплексів;

- встановлення порядку надання та використання електронних довірчих послуг у банківській системі України та при здійсненні переказу коштів;

- встановлення порядку надання послуги постачання передачі сигналів точного часу засвідчувальним центром кваліфікованим надавачам електронних довірчих послуг, внесеним до Довірчого списку за поданням засвідчувального центру, та визначення джерела синхронізації часу;

- державне регулювання з питань електронної ідентифікації у банківській системі України;

- здійснення інших повноважень у сферах електронних довірчих послуг та електронної ідентифікації у банківській системі України, визначених законом.

При цьому спеціального нормативно-правового акту НБУ на виконання положень цього Закону поки прийнято не було.

Внесення в реєстр на сайті НБУ операторів послуг платіжної інфраструктури відповідає принципу внесення в реєстр усіх фінансових установ а підкреслить виконання функцій держави при реалізації грошово-кредитної політики, але таці структури не є фінансовими установами, а тільки суб'єктами інфраструктури. Також, додатково, необхідно визначитися з переліком операторів послуг платіжної інфраструктури, які повинні бути враховані в переліку суб'єктів первинного фінансового моніторингу згідно зі ст. 5 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення».

Необхідно звернути увагу на зміст Проекту ПП НБУ «Про затвердження Положення про кіберзахист та інформаційну безпеку в платіжних системах та системах розрахунків».¹ Планується поширення цього положення на платіжні організації платіжних систем та систем розрахунків, створених резидентами України; учасників-резидентів платіжних систем та систем розрахунків, створених як резидентами, так і нерезидентами України; операторів послуг платіжної інфраструктури; а також платіжні організації міжнародних платіжних систем, створених нерезидентами, у частині їх діяльності на території України.

Серед ключових положень цього акту щодо безпеки здійснення розрахункових операцій банків можливо виділити наступні:

1. Суб'єкт платіжного ринку зобов'язаний використовувати засоби захисту мережі (апаратні та/або програмні), які мають чинний на момент початку експлуатації системи захисту мережі сертифікат відповідності або позитивний експертний висновок ДССЗЗІ, у випадках їх застосування для захисту мережевого з'єднання між компонентами суб'єкта платіжного ринку або передавання між компонентами незашифрованої інформації без електронного підпису.

2. Суб'єкт платіжного ринку зобов'язаний налаштувати засоби захисту мережі таким чином, щоб критичні дані під час передавання даних були захищені від несанкціонованого перегляду та модифікації.

3. Проект передбачає визначення та перелік критичних даних, які по суті, замінюють закріплений в Положенні № 95 термін «критичні бізнес-процеси банку». Так, критичні дані – це дані, несанкціоноване використання яких призводить до порушення безпеки інформації в системі або порушення прав користувачів системи. До них належать: електронні документи на переказ; незашифровані та незахищені від модифікації дані, зчитані з електронного платіжного засобу; логіни та паролі.

4. Суб'єкт платіжного ринку для виконання операцій з переказу коштів через захищене Інтернет-з'єднання, з метою підтвердження

¹ Проект ПП НБУ «Про затвердження Положення про кіберзахист та інформаційну безпеку в платіжних системах та системах розрахунків». URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=78326032.

достовірності сервера повинен використовувати сертифікати відкритого ключа, видані центрами сертифікації, які забезпечують перевірку достовірності домену та організації (гарантійна сума сертифіката не може бути меншою 10 000 дол. США).

Доцільно також дослідити зміст проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо регулювання переказу коштів» № 7270¹ (далі - Проект № 7270) від 09.11.2017. Зокрема, цим Проектом передбачено криміналізацію діяння за незаконні дії з підробки платіжних інструментів та інших засобів доступу до банківських рахунків, електронних грошей, і засобів доступу до них, платіжних пристроїв, засобів ідентифікації (верифікації) особи власника банківського рахунку та/або користувача електронних платіжних засобів, а так само придбання, зберігання, перевезення, пересилання з метою збуту підроблених платіжних інструментів, платіжних пристроїв або їх використання чи збут, а також незаконне заволодіння платіжними інструментами або засобами ідентифікації (верифікації) особи власника банківського рахунку, користувача електронних платіжних засобів, засобами доступу до банківських рахунків, засобами доступу до електронних грошей. У примітці до редакції ст. 200 Кримінального кодексу України встановлено, що під засобами ідентифікації (верифікації) особи власника банківського рахунку, користувача електронних платіжних засобів слід розуміти електронний підпис, в тому числі електронний цифровий підпис, персональний ідентифікаційний номер та додаткові засоби ідентифікації (верифікації). Також планується введення у дію ст. 200¹ «Незаконні дії з електронними грошима», диспозиція якої передбачає випуск електронних грошей без узгодження правил використання електронних грошей з Національним банком України та/або здійснення операцій з ними (розповсюдження, надання засобів поповнення, приймання електронних грошей в обмін на готівкові та/або безготівкові кошти) без узгодження правил використання електронних грошей з Національним банком України.

¹ Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо регулювання переказу коштів» № 7270 від 09.11.2017. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=6284.

Крім того планується внесення дій щодо незаконних дій з використанням електронних засобів до Кодексу про адміністративні правопорушення України.

Також цим законом планується введення терміну у визначення «платіжний моніторинг» як обов'язкової діяльності постачальника послуг з переказу щодо контролю за операціями, які здійснюються із застосуванням електронних платіжних засобів та електронних грошей з метою виявлення та запобігання помилковим та неналежним переказам. Також встановлено порядок здійснення такого моніторингу.

Важливим положенням Проекту № 7270 є регулювання відповідальності банку та клієнта при втраті електронного платіжного засобу Законом України «Про платіжну систему та переказ коштів». Так, планується введення пункту 14.16, за яким «якщо банком-емітентом, платіжною установою – емітентом було дотримано вимог цього Закону та нормативно-правових актів НБУ до належної безпеки електронних платіжних засобів та платежів із їх використанням, і користувач негайно (протягом однієї години з моменту отримання повідомлення банку, платіжної установи про здійснену операцію, відповідно до контактної інформації, наданої користувачем), повідомив банк, платіжну установу про виявлення факту втрати електронного платіжного засобу, відповідальність користувача за кожну операцію (неналежний переказ), яка відбулася до моменту повідомлення банку, платіжної установи не може перевищувати 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян». Також планується закріпити обов'язок емітента електронних грошей забезпечувати їх еквівалентною готівковою сумою без права розпорядження нею.

Висновки. Реформування ринку банківських послуг потребує врахування додаткових напрямів-орієнтирів в сфері створення належного бізнес-середовища для суб'єктів господарювання. Одним з таких напрямків є створення належних правових умов зберігання, розпорядження грошима суб'єктами господарювання та здійснення ними безготівкових розрахунків. В сучасних умовах постає необхідність удосконалення і закріплення в законодавстві механізму відповідальності за незадоволення вимог клієнтів – позивальників (борж-

ників) у розрахунках та кредитуванні, врахування інтересів яких при розірванні економічної послідовності операцій з фінансового посередництва фактично не відображено в законодавстві та вимогах до банку на отримання коштів і в адекватній публічній реакції на дії банку як фінансового посередника.¹ Окремі складові ознаки та умови договору банківського рахунку фактично містяться в усіх договорах у сфері здійснення розрахунків та кредитування, а сам договір банківського рахунку можливо тлумачити як договір, який є типом договору по відношенню до інших видів договорів з використанням банківських рахунків, які стають спеціальними видами договорів в тому числі пов'язаними з додатковими до платіжних. Переказ коштів є загальним спрямуванням, основним спільним критерієм для усіх договорів у сфері розрахунково-касових відносин, який передбачає зміну власника коштів або прав на кошти та розкриває сутність послуги та сприяє кваліфікації перелічених договорів як господарських. Тому можливо говорити, що поточний банківський рахунок стає атрибутом для легітимації суб'єкта господарювання, який максимально використовує свою господарську компетенцію, а також відкриття рахунку, забезпечує здійснення господарської діяльності зі всебічним врахуванням публічних інтересів.

Надання розрахунково-касових послуг необхідно уніфікувати як платіжні послуги, що мають єдину спрямовану пов'язаність з переказом коштів, що при проведенні господарської діяльності вимагає удосконалення правового механізму регулювання цих послуг. При наявності ускладнених господарською діяльністю операцій з переказу коштів з'являються особливості, пов'язані з додатковими функціями та операціями при обслуговуванні клієнтів банків. Також важливого впливу зазнає послуга розрахунково-касового обслуговування від публічних зобов'язань банків, які виникають при обслуговуванні

¹ Глібо С. В. Банківські операції за законодавством України та їх удосконалення відповідно до інвестиційної моделі економіки України. Правове забезпечення адаптації інвестиційної моделі розвитку економіки України та ринків фінансових послуг до права Європейського Союзу: монографія/[С. В. Глібо, Н. М. Внукова, О. О. Дмитрик та ін.]; за ред. С. В. Глібо, Н. М. Внукової, О. О. Дмитрик. Харків. Право, 2017. С. 201

клієнта на підставі законодавства щодо запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, валютного та податкового законодавства (зокрема, ст. 69 Податкового кодексу України) та касових операцій тощо.

Викладене підтверджує, що використання в усіх договорах, в яких банки надають платіжні та пов'язані з ними послуги, саме термінів «платіжні послуги» та « переказ коштів» наблизить законодавство України до терміну «payment services», що застосовується в Директивах 2013/36/EU¹, 2015/2366/EU².

Також можна зробити висновок, що правовим засобом вирішення вищезокреслених проблем може бути реформування національного законодавства. Так, зокрема:

– встановлення заборони на відкриття рахунків без належної ідентифікації клієнта буде правовим засобом забезпечення виникнення та реалізації сталих цивільних та господарських відносин і передумовою введення механізму захисту доступу до інформації щодо рахунку та здійснення переказу коштів.

– права регламентація використання електронних цифрових підписів, розширить можливості суб'єктів здійснення моніторингу та нагляду (контролю) щодо ідентифікації клієнта банку та аналізу розподілу ризиків на підставі договору при реалізації певних загроз, що призвели до втрати коштів.

Крім того, вважаємо за необхідне нормативне закріплення вимог щодо введення обов'язкової сертифікації НБУ програмно-технічних засобів платіжних організацій та операторів послуг платіжної як учасників, які надають послуги, пов'язані з переказом коштів.

¹ Директива 2013/36 / ЄС Європейського Парламенту та Ради від 26 червня 2013 р. Щодо доступу до діяльності кредитних установ та пруденційного нагляду за кредитними установами та інвестиційними фірмами, що змінює Директиву 2002/87 / ЄС та скасовує Директиви 2006/48 / ЄС та 2006/49 / ЄС. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1544096354325&uri=CELEX:32013L0036>.

² Директива Європейського Парламенту та Ради 2015/2366 Європейського Парламенту та Ради від 25 листопада 2015 р. Щодо платіжних послуг на внутрішньому ринку, що виправляє директиви 2002/65 / ЄС, 2009/110 / ЄС та 2013/36 / ЄС та Положення (ЄС) № 1093/2010 і скасовує Директиву 2007/64 / ЄС. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1544094277602&uri=CELEX:32015L2366>.